

Bērnu aizsardzības
centrs

**Bāriņtiesu darbības analīze jautājumā par
Civillikuma 203. panta ceturtās daļas
ievērošanu lietās par aizgādības tiesību
pārtraukšanu.**

2025.gads

Normatīvajos aktos noteiktā termiņa ievērošana lietās par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem.

Bērna šķiršana no ģimenes vienmēr ir traumatisku pieredzi veidojošs process gan bērniem, gan vecākiem, gan speciālistiem, kuriem tā jānodrošina. Tāpēc gan likumdošanas procesam, gan praktiskai institūciju darbībai jābūt vērstai uz to, ka bērna šķiršana no ģimenes ir kā galējais līdzeklis situācijās, kad nav iespējams novērst riskus bērna veselības un dzīvības apdraudējumam un attīstībai, ja bērns paliek ģimenē nelabvēlīgos apstākļos.

Aizgādības jēdzienu regulē Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk – Civillikums) 177. pants, no kura izriet, ka aizgādība (jeb rūpes par bērnu) ietver sevī aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu.

Aizgādības tiesības vecākiem bez nopietna iemesla nepārtrauc. Civillikuma 203. pants nosaka, ka aizgādības tiesības vecākam tiek pārtrauktas, ja bāriņtiesa atzīst, ka:

- 1) ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu;
- 2) bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāku apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ);
- 3) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību;
- 4) vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais;
- 5) konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu.

Ja iegūtā informācija liecina par iespējamu apdraudējumu bērna veselībai, dzīvībai vai pilnvērtīgai attīstībai, bāriņtiesai jāveic darbības kompetences ietvaros, lai to novērstu un jāizvērtē nepieciešamība pieņemt lēmumu šķirt bērnu no ģimenes.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta piektajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa pēc tam, kad pieņemts lēmums par bērna šķiršanu no ģimenes, nekavējoties informē par to pašvaldības sociālo dienestu vai pašvaldības deleģēto personu. Šajos gadījumos pašvaldības sociālais dienests kopā ar citām pašvaldības institūcijām, bērna vecākiem un bērna tiesību aizsardzības iestādēm izstrādā ģimenes atbalsta un palīdzības programmu. Minētā likuma 44. panta pirmā daļa paredz, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldība sniedz izglītojošu, sociālu un citu palīdzību bērna vecākiem, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.

Bērnu aizsardzības centrs (turpmāk – Centrs) uzsver, ka pēc bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas vecākiem, viņu pienākums ir aktīvi veikt darbības un izmantot pašvaldības sociālā dienesta atbalstu, lai maksimāli ātri novērstu iemeslus, kas bijuši par pamatu bērna šķiršanai no ģimenes. Savukārt bāriņtiesas pienākums, prioritāri nodrošinot bērnu labākās intereses šajā procesā, ir sekot tam, vai vecāki veic visas nepieciešamās darbības bērna atgriešanai ģimenē.

Katram bērnam ir neatņemamas tiesības uz ģimeni¹, tāpat kā uz stabilu un drošu vidi ārpusģimenes aprūpē vai uz adopciju², ja nav iespējama bērna pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošana vecākiem. Tādēļ likumdevējs ir noteicis termiņu, kurā vecākiem, kuriem pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, ir iespēja novērst iemeslus bērna šķiršanai no ģimenes.

Centrs vienmēr ir uzsvēris **bērna tiesību prioritāti šajā procesā** – proti, bērna interesēs ir pēc iespējas ātrāk iegūt stabilu ģimenisku vidi atgriežoties bioloģiskajā ģimenē vai pie pastāvīgiem aprūpētājiem.

¹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 7.¹ pants;

² Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumu Nr. 667 “Adopcijas kārtība” 2. punktā noteikts, ka adopcijas uzdevums ir nodrošināt adoptējamiem bērniem audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi;

Arī Valsts kontrole 2019. gada revīzijas ziņojumā “Atņemtā bērniība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē” norāda, ka “*lai ievērotu bērna labākās intereses, sociālajam dienestam un bāriņtiesai ir jāspēj savlaicīgi novērtēt un pieņemt lēmumu, vai ģimene nav/ nebūs funkcionēt spējīga. Ja ģimenes normāla funkcionēšanās atjaunošana un bērna atgriešanās ģimenē nav iespējama, bāriņtiesa nedrīkst vilcināt lēmuma pieņemšanu par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai vecākiem, tā nodrošinot bērnam iespēju saņemt tā interesēm atbilstošāko pastāvīgu aprūpes veidu.*”³

Valsts kontroles revīzijas „Ārpusģimenes aprūpe sistēmas efektivitāte” viens no ieteikumiem ir saistīts ar bāriņtiesu darbību lietās par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu. Valsts kontrole līdz 2025. gadam pagarinājusi uzraudzības termiņu ieteikumam: “*Lai nodrošinātu, ka visos gadījumos tiek ievērotas bez vecāku gādības palikušo bērnu labākās intereses un tiem tiek dota iespēja rast pastāvīgu aprūpes veidu, aicinām Labklājības ministriju nodrošināt, ka Bērnu aizsardzības centrs kā atbildīgā institūcija par bāriņtiesu uzraudzību un metodisko vadību nodrošina, ka bāriņtiesas ievēro likumā noteiktos termiņus lēmuma pieņemšanai par aizgādības tiesību atjaunošanu vai tieši pretēji – par prasības celšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu vecākiem.*”⁴

Lai izvērtētu situāciju attiecībā uz bāriņtiesu darbību, savlaicīgi nodrošinot lietu par pārtraukto aizgādības tiesību pārtraukšanu pārskatīšanu, **centrs 2024. gadā veica analītisku apkopojumu** jautājumā, vai lietas par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam/vecākiem tiek izskatītas gada laikā no lēmuma pieņemšanas un ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ⁵. Analīzē izmantoti bāriņtiesu sniegtie dati par 2022. gadā pieņemtajiem lēmumiem un to pārskatīšanu.

Analītiskais pārskats un secinājumi balstās uz bāriņtiesu sniegto informāciju tādā apjomā un datu kvalitātē, kādā to respondenti iesnieguši Centrā.

Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā noteiktā gada termiņa lietas izskatīšanai ievērošana.

Apkopojot Centram iesūtīto informāciju no 43 bāriņtiesām par 706 lēmumiem, kur aizgādības tiesības pirmreizēji pārtrauktas 2022. gadā, Centrs secināja, ka, lai arī lielākā daļā gadījumu lieta tiek pārskatīta gada termiņā, tomēr **pastāv nozīmīgs gadījumu skaits** (ap 35% no lietām), **kad bāriņtiesas ir pārsniegušas Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā noteikto gada termiņu lietas izskatīšanai.**

Termiņš “gada laikā” nozīmē to, ka lietai jābūt izskatītai gada laikā. Lietas izskatīšanai visa nepieciešamā informācija ir savlaicīgi jāiegūst un lēmums jāpieņem pirms pagājis gads no pieņemtā lēmuma par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērna vecākiem. Tādēļ, tuvojoties lēmuma pārskatīšanas laikam, visai administratīvajā lietā nepieciešamajai informācijai jau

³Atņemtā bērniība. Ikvienam ir tiesības uzaugt ģimenē. Pieejams: https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/uploads/reviziju-ziņojumi/2018/2.4.1-9_2018/Zin%CC%A7ojums_Atn%CC%A7emta%CC%84%20be%CC%84rni%CC%84ba.%20Ikvienam%20be%CC%84ram%20ir%20tiesi%CC%84bas%20uzaugt%20g%CC%A7imene%CC%84.pdf;

⁴ Ārpusģimenes aprūpes sistēmas efektivitāte. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/arpusgimenes-aprupes-sistemas-efektivitate>;

⁵ Civillikuma 203. panta ceturta daļa;

būtu jābūt iegūtai vai jānotiek aktīvām pēdējām darbībām kvalitatīva lēmumpieņemšanas procesa nodrošināšanai.

7% gadījumos bāriņtiesas gada termiņu ir pārsniegušas līdz divām nedēļām, bet 28% gadījumu bāriņtiesas ir pārsniegušas gada termiņu vairāk kā divas nedēļas (sk.1. diagrammu).

1. diagramma

No papildus sniegtajiem bāriņtiesu skaidrojumiem, konstatēts, ka ir gadījumi, kad termiņa kavējums izriet no bāriņtiesas darbinieku noslodzes – proti, nodrošinot bāriņtiesas darbību, tiek izvirzītas lietu pārskatīšanas prioritātes, kā rezultātā ne vienmēr bāriņtiesa lietas par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu pārskatīšanu pēc savas iniciatīvas spēj izskatīt iekļaujoties Civillikuma noteiktajā termiņā. Vienlaikus gan bāriņtiesu sniegtie dati ļauj konstatēt sistemātisku lietu neskatīšanu Civillikuma noteiktajā termiņā konkrētām atsevišķām bāriņtiesām, kurām attiecīgi termiņa neievērošana bija 50% un vairāk skatāmajās lietās, vienlaikus citas bāriņtiesas ar līdzīgu lēmumu un kopējo lietu skaitu⁶ ir iekļāvušās Civillikuma noteiktajā termiņā. Līdz ar to secināms, ka būtu pārvērtējams darba organizācijas process atsevišķās bāriņtiesās, ņemot vērā, ka bāriņtiesas noslogotība vai tas, ka bērniem ir nodrošināta ģimeniskai aprūpei pietuvinātā ārpusģimenes aprūpes forma, t.i. audžuģimene vai aizbildnis, nevar būt par pamatu, lai atliktu lietu izskatīšanu vai neskatītu lietu noteiktajā termiņā, uzskatot to par mazāk prioritāru.

Atsevišķos gadījumos bāriņtiesas norādījušas, ka lietas izskatīšana notikusi vēlākā termiņā, ņemot vērā, ka vecāks mainījis dzīvesvietu.

Centrs uzsver, ka bērna labāko interešu nodrošināšanai, gadījumā, ja bērna vecāki maina deklarēto dzīvesvietas adresi citā pašvaldībā, nepieciešama abu pašvaldību institūciju sadarbība, lai maksimāli ātri un pilnvērtīgi apmainītos ar informāciju, kam var būt būtiska nozīme izskatāmajā lietā. Tajā skaitā, lai savlaicīgi konstatētu, ka vecāks mainījis dzīvesvietu un pārsūtītu lietas materiālus vecāka dzīvesvietas bāriņtiesai. Tādējādi nodrošinot, ka lietu izskatīšana notiek termiņā arī gadījumos, kad vecāku dzīvesvieta mainās un mainās piekritība pašvaldībai. Vienlaikus jāņem vērā Bāriņtiesu likuma 55. panta trešajā daļā noteiktais regulējums, par gadījumiem, kad lietas izskatīšanas gaitā mainās personas deklarētā dzīvesvieta. Proti, ja lietas par aizgādības tiesību pārtraukšanu izskatīšanas gaitā mainās personas deklarētā dzīvesvieta, lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu pieņem tā

⁶ Dati, kas iegūstami no bāriņtiesu sniegtajiem ikgadējiem statistikas pārskatiem;

bāriņtiesa, kura lietu uzsākusi. Līdz ar to, ja bāriņtiesa jau uzsākusi aktīvas darbības informācijas ieguvei lēmuma pieņemšanai un noteikusi datumu lēmuma pieņemšanai, lietas izskatīšana pabeidzama šajā bāriņtiesā.

Vienlaikus bāriņtiesas norādījušas, ka saskaras ar grūtībām laicīgi iegūt informāciju no citu valstu kompetentajām iestādēm, gadījumos, kad vecāka vai bērna dzīvesvieta ir ārvalstīs. Lietas, kur nepieciešama starpvalstu sadarbība, prasa ļoti laicīgu informācijas ieguves procesa uzsākšanu, kā arī noskaidrot gan institūcijas, kurās informācija pieprasāma, gan to, kādā valodā informācija no citu valstu kompetentajām iestādēm pieprasāma. Konsultācijas bāriņtiesām pārrobežu jautājumos sniedz arī Tieslietu ministrijas [Starptautiskās sadarbības departaments](#). Kā arī atgādinām par iespēju bāriņtiesu darbiniekiem un citiem speciālistiem ikdienas darbā izmantot valsts pārvaldes oficiālo tulkošanas rīku *Hugo.lv*, kas pieejams: <https://hugo.lv/lv>.

Padziļināti vērtējot bāriņtiesu skaidrojumu par termiņa neievērošanu, norādīti arī tādi iemesli kā “iespēja bērna viedokli noskaidrot tikai reizi gadā”, “vecāki kontaktējas ar bērnu”, kas Centra ieskatā nav pieņemama argumentācija. Proti, bērna viedokļa noskaidrošana jautājumā par iespējamo aizgādības tiesību atjaunošanu vecākiem ir obligāts nosacījums, un to ir jāspēj realizēt lietas izskatīšanai paredzētajā laikā.

Saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Bērnu tiesību konvenciju, bērniem ir tiesības brīvi izteikt savu viedokli visos jautājumos, kas viņus skar⁷, kā arī dalībvalstis respektē no viena vai abiem vecākiem šķirta bērna tiesības pastāvīgi uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar abiem vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā bērna interesēm⁸. Ne ANO Bērnu tiesību konvencija, ne arī Latvijas normatīvie akti nenosaka zemāko vecuma robežu bērnu tiesībām brīvi paust savu viedokli, uzsverot, ka spējas formulēt viedokli vērtējamas individuāli, ņemot vērā bērna vecumu, garīgo attīstību (briedumu), garīgo veselību.

Vienlaikus norādāms, ka bāriņtiesa lēmumu pieņem vadoties no objektīviem faktiem, vērtējot kāds risinājums būtu piemērotāks bērna vislabāko interešu nodrošināšanai, un var būt situācijas, kurās bērna vislabākās intereses, vērtējot objektīvi, var nesakrist ar bērna pausto viedokli.

Kā arī Centrs atgādina, ka fakts, ka bērns, kura vecākiem ir pārtrauktas aizgādības tiesības, īsteno savas saskarsmes tiesības, uztur kontaktus un pat, iespējams, ciemojas bioloģiskajā ģimenē, nevar būt par pamatu atlikt lēmuma pieņemšanu. Arī šajā gadījumā bāriņtiesai jāvērtē, vai vecāki ir pildījuši savu pienākumu aktīvi veikt darbības un izmantot pašvaldības sociālā dienesta atbalstu, lai maksimāli ātri novērstu iemeslus, kas bijuši par pamatu bērna šķiršanai no ģimenes.

Padziļināti vērtējot bāriņtiesu sniegto informāciju par 2022. gadā ierosinātajām lietām, 26 gadījumos, tika konstatēts, ka bāriņtiesas lietas nepārskatīšanu argumentē ar to, ka bērns gada termiņa laikā kļuvis pilngadīgs. Centrs vēlas atkārtoti uzsvērt Bāriņtiesu likuma 4. panta otrajā daļā noteikto bāriņtiesa pienākumu prioritāri nodrošināt bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību. Ievērojot minēto, Centra ieskatā bāriņtiesai ir jāieplāno lietas pārskatīšana, ņemot vērā bērna pilngadības iestāšanās laiku, lai lieta līdz bērna pilngadības sasniegšanai pēc būtības būtu izvērtēta, t.sk. attiecībā uz nepieciešamību sniegt prasību tiesā aizgādības tiesību atņemšanai.

⁷ ANO Bērnu tiesību konvencija 12. pants;

⁸ ANO Bērnu tiesību konvencija 9. pants;

Lēmuma pieņemšana par prasības celšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu.

Primāri svarīgākajam aspektam lietās par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu jābūt tieši bērna labāko interešu principam, kas paredz, ka nepieciešams tiekties uz bērna situācijas **ilgtspējīgu risinājumu**⁹.

Gadījumos, kad vecāku sadarbība ar sociālo dienestu nav rezultējusi vecāku spējā novērst iemeslus bērna šķiršanai no ģimenes, bet bāriņtiesa atliek lēmuma pieņemšanu par pārtraukto bērna aizgādības tiesību atjaunošanu vai pieņem lēmumu neatjaunot pārtrauktās bērna aizgādības tiesības un vienlaikus neveic darbības prasības celšanai tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu, tas kavē bērna tiesības uz stabilu un drošu dzīves vidi, tai skaitā iespēju tikt adoptētam, kas varētu būt būtiski viņa attīstībai un labklājībai.

Iepazīstoties ar bāriņtiesu papildus sniegto skaidrojumu, konstatēts, ka 18% lietu, kurās bāriņtiesa nav atjaunojusi pārtrauktās bērna aizgādības tiesības un ir atlikusi lēmuma pieņemšanu par prasības celšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu vecākiem, bieži kā pamatojums tiek minēta nepieciešamība dot vecākiem papildus laiku sadarbībai ar sociālo dienestu, lai joprojām veiktu uzdevumus, kas palīdzētu novērst iemeslus, kas bija par pamatu bērna šķiršanai no ģimenes.

Centrs vēlas uzsvērt, ka veicot apkopojumu konstatēts, ka **47% gadījumos** (sk. 2. diagrammu), kad vecākiem, pēc gada pārvērtējot lietu, tika dots papildus laiks ģimenes situācijas uzlabošanai un risku novēršanai, un lietas tika pārskatītas divas un vairāk reizes pēc Civillikumā noteiktā gada termiņa, **bāriņtiesa tik un tā pieņēma lēmumu par prasības sniegšanu tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu vecākam.**

2. diagramma

Ņemot vērā situāciju, ka gandrīz pusē no gadījumiem, kad vecākiem tika dots papildus laiks ģimenes situācijas uzlabošanai, bāriņtiesa vecākiem neatjaunoja aizgādības tiesības, aicinām ņemt vērā Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesu prakses apkopojumā iekļauto atsauci uz **Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu**

⁹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pants;

departamenta 2008.gada 23.septembra spriedumā lietā Nr. A42527807, SKA-457/2008 uzsvērto, ka, gadījumā, kad aizgādības tiesības vecākiem ir bijušas pārtrauktas krietni ilgāk par gadu, aizgādības tiesību atjaunošana vecākiem piemērojama, izvērtējot ne tikai Civillikuma 203.panta pirmajā daļā uzskaitīto šķēršļu formālu atkrišanu, bet izvērtējot arī bērna un citu procesa dalībnieku savstarpējās piesaistes (pieķeršanās saiknes) stiprumu, bērna vecumu, kurā viņš ir nodots citas personas aprūpē, aprūpes tiesību atņemšanas ilgumu, kā arī citus apstākļus, kas nodrošinātu bērna tiesību un interešu primāru ievērošanu.¹⁰

Centrs vērs uzmanību, ka savlaicīga un rūpīga ģimenes situācijas pārvērtēšana, kritiska risku un vecāku veikto darbību izvērtēšana, primāri tiecoties uz bērnam atbilstošu ilgtermiņa risinājumu, palīdz nodrošināt bērnam stabilitāti, drošību un atbilstošu atbalstu viņa attīstībai.

Lēmums par prasības sniegšanu tiesā pirms Civillikumā noteiktā gada termiņa.

Civillikumā paredzētais gada termiņš ir ievērojams, kad vecāki aktīvi iesaistās problēmu risināšanā, izmanto sociālā dienesta sniegtos pakalpojumus ģimenes situācijas uzlabošanai, uztur attiecības ar bērnu, sniedz emocionālu un finansiālu atbalstu bērna aprūpei un audzināšanai ārpusģimenes aprūpes nodrošinātājam.

Bāriņtiesu likuma 22. panta sestā daļa paredz, ka bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai pirms Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā paredzētā gada termiņa, ja tas ir bērna interesēs.

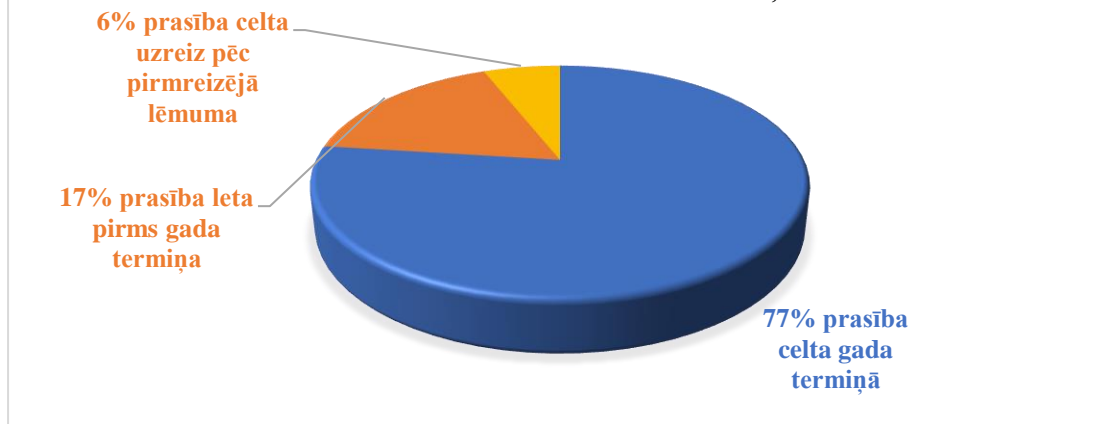
Situācijās, kur bērna vecāks ir nopietni pārkāpis bērna tiesības un intereses, ir veicis smagu noziegumu pret bērnu, nav sadarbojies ar bāriņtiesu un sociālo dienestu aizgādības tiesību pārtraukšanas iemeslu novēršanai, neveido un neuztur saskarsmi ar bērnu, bērna labāko interešu un tiesību nodrošināšanai prasība tiesā aizgādības tiesību atņemšanai sniedzama savlaicīgi, pēc prasības pamatojumu veidojošo faktu konstatācijas.

Līdz ar to **bāriņtiesai būtu periodiski jāiegūst informācija par vecāka darbībām problēmu risināšanā**, un, ja izvērtējot iegūto informāciju, tiek secināts, ka vecāks nesadarbojas ar pašvaldības sociālo dienestu, neuztur personiskas un tiešas attiecības ar bērnu un neveic darbības to iemeslu, kuru dēļ bērns šķirts no ģimenes, novēršanai, bāriņtiesai lieta par pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu vai prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai būtu skatāma pirms gada termiņa.

Veicot apkopojumu konstatēts, ka **62 (17%)** gadījumos bāriņtiesas **vērsušās tiesā pirms Civillikuma noteiktā gada termiņa**. Kā arī konstatēts, ka **24 (6%)** gadījumos no iepriekš minētajiem gadījumiem, bāriņtiesas vērsušās tiesā **uzreiz, pēc pirmreizēji pieņemtā lēmuma**(sk. 3. diagrammu).

¹⁰ Augstākās tiesas tiesu prakses vispārinājuma "Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesas lēmumiem", 26.lpp.,2014.gads. Sk. arī Augstākās tiesas 23.09.2008. sprieduma lietā Nr.SKA-457/2008 9.punktu;

**PRASĪBAS CELŠANA TIESĀ PIRMS
CIVILLIKUMA 203. PANTA CETURTAJĀ DAĻĀ
NOTEIKTĀ GADA TERMIŅĀ**

3. diagramma

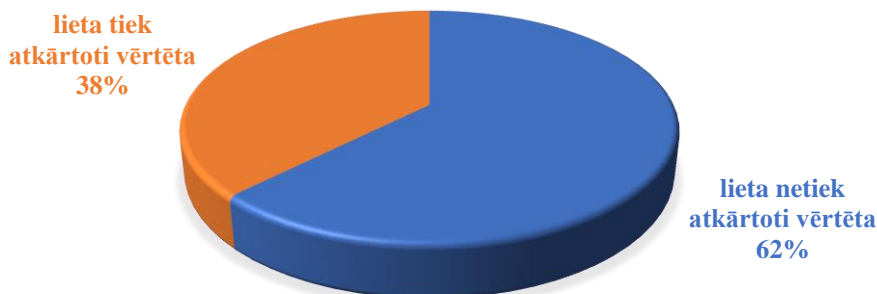
Aizgādības tiesību pārtraukšanas lietu pārskatīšana, ja pastāv faktiskais šķērslis, kas liedz vecākam nodrošināt bērna aprūpi.

Nereti vecāks nevar realizēt aizgādības tiesības, jo pastāv faktiskais šķērslis, piemēram, apcietinājums, slimība vai cita nopietna situācija, kas liedz vecākam pildīt bērna aprūpes pienākumus.

Gadījumos, kad vecāks bāriņtiesā nav vērsies ar iesniegumu, taču bāriņtiesā tikusi saņemta informācija par vecāka nespēju pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu sava veselības stāvokļa dēļ, bāriņtiesa vērtē konkrētās lietas apstākļus kā Civillikuma 203. pantā noteiktos faktiskus šķēršļus, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu, un attiecīgi lemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu, un pieņem lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, tostarp, aizbildņa iecelšanu bērnam. Gadījumos, kad faktiskais šķērslis ir bērna vecāka veselības stāvoklis, bāriņtiesas nevērtē prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, ņemot vērā Civillikuma ceturtajā daļā noteikto, ka [...] bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ.

Savukārt, gadījumos, kad pret vecāku ierosināts kriminālprocess un neveidojas faktiskais šķērslis – apcietinājums, pati kriminālprocesa esamība nav pamats atlikt lietas pārskatīšanu vai lēmuma pieņemšanu par prasības celšanu tiesā, ierosināts kriminālprocess ir vērtējams kā papildus apstākļi, nevis faktiskais šķērslis.

LIETU PĀRSKATĪŠANA, JA BĒRNA AIZGĀDĪBAS TIESĪBAS PĀRTRAUKTAS FAKTISKO ŠĶĒRŠĻU DĒĻ

4. diagramma

Veicot apkopojumu konstatēts, ka gadījumos, kad bērnu aprūpei pastāv **faktiskais šķērslis – apcietinājums, vairāk kā 50% gadījumos lietas netiek pārskatītas** (sk. 4. diagrammu). Civillikuma 203. panta ceturtajā daļā noteiktais, ka *ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ* ir pamats, kādēļ bāriņtiesas, atbilstoši normatīvajam regulējumam nereti neskata jautājumu par iespējamu prasības celšanu tiesā lietās, kur bērna aizgādības vecākam pārtrauktas faktisku šķēršļu, kuri liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu, dēļ. Tomēr Centra ieskatā, periodiski izvērtējamās ir arī lietas, kur bērna aizgādības tiesības pārtrauktas faktisko šķēršļu dēļ, lai pārliecinātos, vai faktiskie šķēršļi bērna aprūpei nav zuduši, kā arī vai vecāks argumentu par faktiskajiem šķēršļiem neizmanto, lai ļaunprātīgi nenodrošinātu bērnu aprūpi un audzināšanu. Īpaši Centrs, uzsverot bērna labāko interešu prioritāti, aicina bāriņtiesas rūpīgi vērtēt gadījumus, kur vecāks apcietinājumā ir par smagu noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, situācijās, ja vecāks notiesāts par sava vai cita nepilngadīga bērna izvarošanu, nogalināšanu, netiklu darbību veikšanu, bērnam tuvas personas slepkavību, visdrīzāk bērnam nodarītais emocionālais un fiziskais kaitējums, kopsakarā ar pamatotām bažām par spēju un vēlmi vecākam pēc soda izciešanas izveidot funkcionēt spējīgas vecāka – bērna attiecības, ir pietiekams pamats lemt par prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai bērna vislabāko interešu nodrošināšanai. Līdz ar to, ievērojot to, ka primārajam aspektam jābūt bērna vislabāko interešu apsvērumam, **Centrs aicina rūpīgi vērtēt ikvienu situāciju individuāli arī lietās, kur bērnu aprūpei vecākiem pastāv faktiski šķēršļi.**

Prasības celšana tiesā normatīvajos aktos noteiktajā termiņā.

Par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu lemj bāriņtiesa, un šāds lēmums ir spēkā noteiktu laiku – līdz brīdim, kamēr vecāks novērš apstākļus, kas ir bijuši lēmuma pieņemšanas

pamatā. Savukārt par aizgādības tiesību atņemšanu (izbeigšanu) lemj vispārējās jurisdikcijas tiesa, un ar tiesas nolēmumu šādas tiesības tiek atņemtas galīgi, nevis ierobežotas terminēti.¹¹

Gadījumos, kad bāriņtiesa ir lēmusi celt prasību tiesā, normatīvais regulējums paredz, ka pēc bāriņtiesas lēmuma pieņemšanas par prasības sniegšanu tiesā bērna aizgādības tiesību atņemšanai, prasība tiesā iesniedzama **2 mēnešu laikā** no lēmuma pieņemšanas.¹²

Apkopojot Centram iesūtīto informāciju par lēmumiem, kur aizgādības tiesības pirmreizēji pārtrauktas 2022. gadā un bāriņtiesa pieņēma lēmumu celt prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu, Centrs secināja, ka, lai arī lielākā daļā gadījumu prasība tiesā tiek celta ievērojot Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” (turpmāk – Bāriņtiesas darbības noteikumi) 72.¹ punktā noteikto termiņu, tomēr **pastāv nozīmīgs gadījumu skaits (ap 24% no gadījumiem), kad bāriņtiesas ir pārsniegušas Bāriņtiesas darbības noteikumos noteikto divu mēnešu termiņu no lēmuma pieņemšanas** (sk. 5. diagrammu).

5.diagramma

Analizējot bāriņtiesu iesūtīto informāciju konstatēts, ka ir bijuši gadījumi, kad prasība tiesā iesniegta divus, trīs, sešus un pat 12 mēnešus vēlāk, nekā to paredz normatīvais regulējums.

Lietas, kas skar bērna tiesības un intereses, ir jāizlemj **pēc iespējas ātrāk**, un tās ir **prioritāras** salīdzinājumā ar citām lietām.¹³ Tādējādi, ir ļoti svarīgi, lai visas institūcijas, kas ir iesaistītas bērna labāko interešu nodrošināšanā, tostarp, bāriņtiesa sekotu likumdošanā noteiktajiem termiņiem, nodrošinot, ka, ja aizgādības tiesības nevar atjaunot, tiek pieņemts lēmums par prasības celšanu tiesā un attiecīgs pieteikums tiktu iesniegts savlaicīgi.

Tā kā aizgādības tiesību atņemšana ir process, kura rezultātā bērns kļūst juridiski brīvs¹⁴, tas ir priekšnoteikums, lai bērnam rastos iespēja tikt adoptētam. No brīža, kad vecākiem tiek pārtrauktas aizgādības tiesības, līdz bērns var tikt iekļauts Adopcijas reģistrā,

¹¹ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr. SKA-1598/2018 (ECLI:LV:AT:2018:1221.A420294117.19.S) 22.punkts;

¹² Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumu Nr. 1037 “Bāriņtiesas darbības noteikumi” 72.1 punkts;

¹³ <https://www.cilvektiesibugids.lv/temas/gimene/berns/berns-vina-aizsardziba-valsts-proceduras/berns-tiesas-process>;

¹⁴ Juridiski brīvs, t.i., ja bērns ir bārenis vai ja bērna vecākiem ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības;

vispārējā gadījumā pāriet aptuveni divi gadi, kas bērna attīstībā, jo sevišķi mazā vecumā, ir nozīmīgs laika posms. Tāpēc ir būtiski, lai bāriņtiesas ievēro likumā noteiktos termiņus.¹⁵

Aizgādības tiesību atņemšana ir galējais līdzeklis, kas izbeidz vecāka tiesības un pienākumus, izņemot Civillikumā noteikto izņēmumu¹⁶, ka vecākam saglabājas pienākums uzturēt bērnu, šo pienākumu nosaka arī Bērnu tiesību aizsardzības likums, atbilstoši minētā likuma 30. panta ceturtajai daļai bērnu vecākiem ir pienākums gādāt par bērna uzturēšanu vai samaksāt par bērna aprūpes pakalpojumiem arī tad, ja abiem vecākiem vai vienam no viņiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības.

Centra izstrādātie ieteikumi bāriņtiesām aizgādības tiesību pārtraukšanas lietās pieejami [Rokasgrāmatā bāriņtiesām](#)¹⁷, kas sniedz nepieciešamo metodisko atbalstu un skaidro normatīvo aktu prasības, veicinot efektīvu bērnu tiesību aizsardzību dažādās situācijās. Aicinām bāriņtiesu darbiniekus izmantot ieteikumus, lai nodrošinātu vienotu un kvalitatīvu bāriņtiesu darbu visā Latvijā, balstoties uz bērna vislabāko interešu prioritātes principu.

¹⁵ Valsts kontrole 2019. gada revīzijas ziņojumā "Atņemtā bērnība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē";

¹⁶ Civillikuma 194. panta otrā daļa;

¹⁷ <https://www.bac.gov.lv/lv/rokasgramata-barintiesam>.